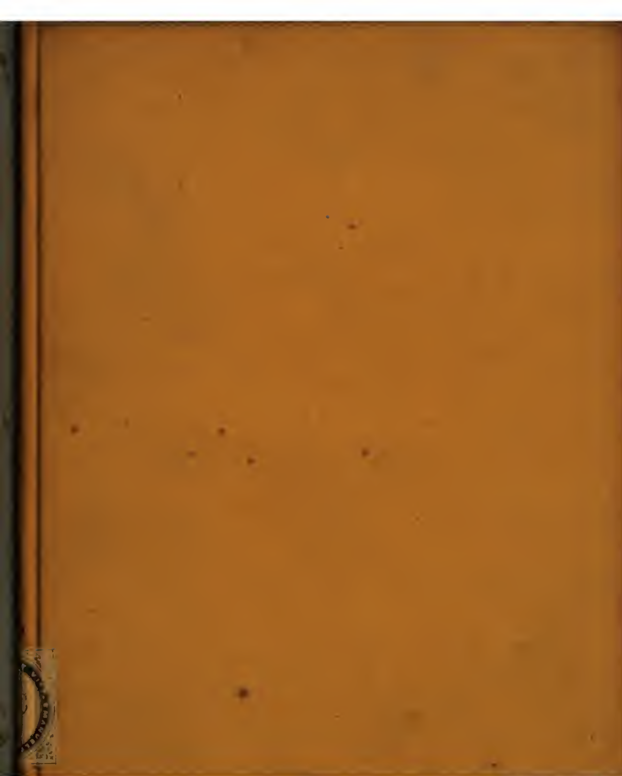
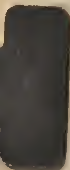
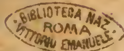

REVEREN
DISSIMI CARDINALIS NICAE-
ni ad illuſtriſſimos, Inclitoſq́; Italiæ Principes contra Turcas exhortatio.

ROMAE *excudebat Antonius Bladus Aſulanus Anno* M. D. XXXVII. *Men ſe Septembri.*

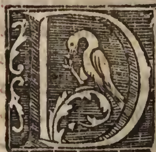
BESSARIO EPISCOPVS SABI-
nus, Cardinalis Nicænus. Illustrissimis atque Inclytis Italiæ principibus.

QVOM NONIS SEXTILIbus Illustrissimi principes infœlicissimum illud nouum Euboicæ euersionis ad nos primum uiatum fuisset, essemque supra quàm dici potest, animo anxius atque sollicitus, ut uix respirandi causam uiderer habiturus: Accidit forte fortuna, ut eo ipso die, dum essem ita affectus, Abbatis cuiusdam uiri optimi Bessarionis literas à Neapoli, ubi nunc monasterio Sancti Seuerini, ex consortio Beatæ Iustinæ, præfectus, acceperim quibus ad me scribebat Maiestatem Regiam miro quodam animi studio ad propugnationem Christianæ fidei, & immanissimi hostis nostri interitum ardentem, atque inflammatam esse. Illis mox respondi, & ut literas meas celsitudini regiæ ostenderet, monui: Duas præterea orationes pro tantæ rei magnitudine, ac periculis Christianæ reipublicæ imminentibus ædidi. Altera demonstratum est fortunam, periculáque ista ad omnes pertinere. Altera uos Italiæ principes ad concordiam, bellumque in hostes decernendum adhortatus sum. Id enim meo conuenire officio putaui. At quom facilius auditores persuaderi soleant, quo grauior auctoritas & fides dicenti tribuitur: Demosthenis philosophi nobilissimi, summique Oratoris orationem quam in eius generis causa habuit è

Græca lingua in Latinam conuerti, planè, ut omnes intelligant, me neq; inutilia, neq; amplissimorum uirorum opinionibus aliena consulere. Ea omnia uobis mittenda censui, ut aut ipsi legatis, quom per publica negotia, quæ multa quidem & grauia sunt licuerit, aut aliis legenda, atq; referenda tradatis. Sunt enim cunctis uobis principibus communia, qui ut fæliciter huic nobilissimæ prouinciæ præestis, ita in posterum fælicius eam regatis, & nos optamus, & uos conari debetis.

BESSARIO CARDINALIS BESSArioni Monacho, atq; Abbati Salutem.

DEPLORANTI NUper mihi Christianorum hominum calamitates, & acerbissimam Chalcidis Euboicæ euersionem, literæ abs te redditæ fuerunt, in quibus quom ea legissem, quæ de Regiæ Maiestatis animo, studióq; nõ mediocri ad sedem Christi tutandam perscripsisti, collegi paululum mentem, & respiraui, cœpi'q; optare uehementer, ut re præstet, quod uerbis ipsum promisisse affirmas. Sed nos infælices, uereor ne criminibus nostris ab immortali Deo deserti crudeliora prætereà, & grauiora patiamur, demum percunctando, alter alterum expectando, culpam in alios reijciendo, ad ultimam labamur perniciem. O miseros Christianos

ſtianos, O cæcos Italos, Accelerandum Beſſario, ut uel ex hoc ſeculo, Deo uolente migremus in æuum illud ſempiternum, uel in aliam aliquam regionem aduolemus. Non expectemus certe Turcum inuadentem in Italiam, huc ſpectat, crede mihi, hoc agit, ad hoc ſe comparat, hoc conatu omni, & ſtudio contendit. Et dicam, dicam planè, proh dolor aſſequitur. quid cupit? niſi à ſomno capitali, quo paulatim extinguitur, expergiſcatur, niſi concors atq; uno conſenſu fortiter, totiſq; uiribus, tanto furore reſiſtat, niſi omiſſis figmentis, cauſis quas iactare ſolet, ut iuſtæ uideantur, inani uerborum fuco, re ipſa, opera armis, Crucis hoſtes adoriatur. Verſabatur olim in diſcrimine Bizantium. Nulla Italiæ pars miſit ſubſidia, rem alienā putabant omnes. Periculum ad ſe non pertinere, falſo credebant. Atqui poſtea ſenſerūt quot mala experti ſunt, quot Chriſtianorum fortuna, opes, imperia, in Turcorum dominationem redacta Trapezuntiorum, Sinopēſium. Mitylenorum, Peloponenſiorum, Cariæ Ciliciæ, Myſiæ, Pannoniæ inferioris, Epirotarum, Illyricorum magna ex parte. Poſtremo Euboicorū. Quid ita? quia noluerunt quinquaginta millium aureorum ſumptu, in tempore opitulari Bizantio, & ab ea communem hoſtem propulſare. Inde nimirum hæc omnia iuere perditum, & tanquam ouilis foribus confractis lupus in oues impetum fecit, intra earum latera uerſatur, inſultat cædibus, furit, & tū eorum, quæ amiſimus unumquodq; centies millenis millibus non imprudenter emeretur, imo uerò numero infinito quin

quaginta milia superat. Quid nobis cum Græcis? Quid cum Mysiis, Illyricis? Pannonibus? Pereant inquiunt, quid nobis? Nobis bene sit, intereant alii. Huc ades bone uir, ita siquidem libertas tua seruari poterit, At non intelligis tuis uiribus, (tuæ enim Christianorum uires sunt) tuis inquam exhaustis uiribus tanto te imbecilliorem, & inferiorem fore, quanto hostis tuus superior, ac potentior euadet. Cum quo tandem tibi dimicandum est satis enim uideberis ab hoste impetrasse, si quod Polyphemus Vlyssi, ut in fabulis tibi dederit, ut ultimus conficiare, tibi uel inuito cedendum erit, & seruitus subeunda, quæ quom per se turpis sit, tum conditione domini turpissima. Obsessa Chalcis in Euboia urbs quondam florentissima: unde Cumas in Campaniam deducta est Colonia unde homines manarunt, qui Neapolim incoluerunt, ui capta, euersa, ferro, igniq; consumpta. Classis Turcorum amplissima per totum Hellespontum uagatur: fugatus naualis Venetorum exercitus aufugit, latitat, cedit loco. Turci uictoriæ furorem superbissimum in omnes insulas illas debacchantur, auertunt omnem ordinem, ætatem sexum in prædam, uastant agros, depopulantur. Quid ad nos? Venetis curæ sit. Recte cum iis actum. Vtile enim esset si grauioribus incommodis conflictarentur. Quietius cæteri, & securius uiueremus. Tantum otio nostro accedit quantum illis imperii demitur, si quis, qui malis istis ingemiscat, is Venetus, Venetorum partibus fauet, non audiendus, contemnendus. O turpem hominum ignorantiam, o uæ

cordiam

cordiam, o insanabile odium, o inimicitias stultas, & inau ditas quæ in auctorum uiscera sæuiunt, quamuis in alios su sceptæ uideantur. Veni Bessario, fugiamus simul. Proximus tu es periculo. Ego proximus. Paulo enim post præsto erit Brundusii naualis Turcorum exercitus, præsto Neapoli, præsto Romæ. Iam ita mari dominatur, Venetis cædentibus, quemadmodum terra. Ita istis consulantibus, traijcient in Apuliam multa militum millia, quibus abundant, ab ijs quotidie fient incursiones in agrum Neapolitanum, in Romanum. Cædamus inquam tanto turbini, ne nos pariter hic opprimat, infensi illi quidem sunt nomine meo, & tibi propter me, tam et si nullo eos unquam affeci incommodo aut lacessiui, nō sanè quia noluerim, sed quod non potui. Loquutus sum multa, cum alibi, tum in senatu. Nunquam destiti suadere, monere, prædicere, rogare. Non defuit uoluntas, quæ inimicissima illis, hanc acriter ulciscentur. Veni, demus locum iræ. Hui delirat Bessario, insanit, senex, frigidus, timidus. Profecto mi Bessario, non insanit Bessario. Tu es mihi testis, quom Bononiæ essemus, & adhuc Paschalis nū cupareris, atq; allatus esset infælicissimus ille de urbis Bizantinæ excidio nuncius, ea omnia, quæ postea consequuta sunt me futura prædixisse, non ea sane de causa, quod uel prudentia excellenti, uel diuinationis furore aliquo despicerem, quæ alii non cernerent, sed quod omnibus, qui priuatis studiis, & affectibus uacui essent, ea omnia palàm erant, & in promptu. Tum sibilis uulgi, honestorum moribus explo

debar. Iudicabant demẽtem, somniis deditum. Risus de me non paruus (ut scis) excitatus. Sed tamen proh dolor euenerunt omnia, ut prædixi. Caueant, qui hæc audiũt, ne idẽ accidat in posterũ. Nõ timidus Bessario in subeũdis periculis, Timidus in prospiciendis. Posset adhuc inermis, monachus senex, maiorẽ animum, & præseferre & præstare, quam isti persuasum habeant, mõ Christiani principes uellent facere, quod possunt, quam debent. Iret ipse in hostẽ cũ militibus cũ cohortibus armatis, cũ propugnatoribus crucis ita quidẽ instructis, ut uires & copiæ, ut legiones hostiles postulãt Quid agitamus ne ista animo cunctis ad hoc dormientibus dissidentibus, inter sese, altero alterius perniciem optantibus, & molientibus? Vnde ne Bessario cum altero senes ambo, incerta ualetudine, uiribus fracti arcebũt tantum Turci impetum potentissimi sanguinem Christianum anhelantis? Ineptum, stultum, inutile. Veni, migremus alio. Relinquamus principibus Italiæ curam istam. Nam & illi nos reliquerunt, atque obaudiunt iam diu, tanquam è specula clamantes, prædicentes, proponentes ante oculos eorum pericula: Optemus tamen adhuc ab immortali Deo Saluatore nostro, ut criminibus nostris ignoscat, & fidem, cuius & lator fuit, & auctor, quam ad seculorum finem nũquam occasuram pollicitus in tantis malis, quæ animi impẽdent, tum urgent, tueatur. Non intermittamus hortari, & rogare principes nostros, ut sacrorum, ceremoniarum, totius principatus ecclesiastici salutem, consilia omnia conferant

ferant

ferant,laborem industriam,cogitationem, totum animũ,atq; ingenium. Appellemus Siciliæ Regem florentissimũ, roge mus,ut imperii sui finibus tutandis,neq; cura,neq; opibus de sit. Res ipsi erit cum hoste uicino, & potentissimo. Consu lant rebus suis Thusci, Lygures, Insubres, Veneti: Cogi- tent quo pacto ab hostili sæuitia tuti sint. Nulla inter oues & lupos gratia. Nullum inter prophanos homines & Christianos ius amicitiæ,non donis,non muneribus, paca- tur hostis immanis,barbarus. Nulla fœderis religione tene tur perfidus, non mouetur misericordia crudelissimus. Do- minari, præesse,imperare cupit,cruore,& flamma cuncta delere uult. Subiugare sibi cunctos studet. Quis illum à tan to uictoriæ cursu retardabit? Peragrabit totum Siciliæ re- gnum. Romam usq; perueniet. Quis erit impedimento? Hy perborei ne populi? & gentes remotissimæ? At illis tam nullus harum rerum sensus, q̃ officio alienum putant pro aliena salute sese in discrimen offerre. Galli ne. Britanni. Germani,extere nationes? At procul sunt à periculo, non putant Italiam in medio periculo, magna rerum pertur- batione uersantem cessare,aut sopitam esse,quam infinitis pe nè triumphis,& hostium spolijs decoratam esse sciunt. Ita li ne,quibus hostis imminet,quibus cædem,ferrum,seruitu- tem exilia denunciat & ostentat? At nolunt, negligunt, non possunt adduci,ut credant sese adeo propinquos esse pe riculo,suis uiribus confidũt nimium,ut planè uerendum sit, ne in suis potius,q̃ in hostis finibus castrametari, atq; exer-

citum alere cogantur. Veni iam Bessario, petamus solitudinem, & deserta loca. Satis ex rerum ciuilium statu percepimus. Parum nobis uitæ superest, & mihi, qui senior sum & tibi qui imbecillior. Si aliqua in re consiliorum nostrorum uocis, corporis, reipublicæ Christianæ usus esset, manendum sanè adhuc cēsērem, adhuc laborandum. Ego uero iam tot annis conatus quoad potui nihil professione mea, nihil hac dignitate profeci. Tu quāuis tui ordinis hominibus prosis, plus tamen proficies mecum in rebus contemplandis; ubi si in desidia ista persistant Christiani, soli Deo uiuamus, & nobis ipsis. Alent nos, qui cæli uolatilia, & bestias agri sua clementia satiat. Neq; graue, aut difficile fore arbitror diuinæ liberalitati duos homunciones, perquam breui tempore, quod nobis reliquum est, suis opibus sustentare.

BESSARIONIS EPISCOPI SABINI Cardinalis Nicæni, ad illustrissimos, Inclytosq; Italiæ Principes, de periculis imminentibus Oratio.

VLTA SVNT PROFECto Illustrissimi, inclytiq; Italiæ principes, quæ ad rem, de qua consulimur cogitando, dicenda, ut facienda à nobis sunt. Ea omnia si persequi in præsentia uelimus, nec nos seruare modum in dicendo, nec nos

in audi-

in audiendo molestia carere poteritis. Reliquis *igitur in aliud tempus reseruatis de una tantum particula disseremus, & ea quidem pernecessaria, quæ si satis à nobis explicari possit, ita, ut in animis uestris inhæreat, ac ueritatem cogitatione attingere ualeatis, facilis ad reliqua futura est uia, ut nihil amplius arduum uideri queat. Id uerò facilè nos consequituros arbitramur, si probabilibus documentis, & rationibus ostendere poterimus, maxima hæc, quæ inpendere cernimus pericula, & grauissimos, atque acerbissimos casus non unius, aut alterius, non trium esse, sed totius* Christianæ *rei publicæ, & in primis* Italiæ *comunia. Et si enim aliis quidem prius, aliis uero posterius tanta calamitas imminet, ad extremum tamẽ una omnium futura est pernicies, ac huius huius hostis nostri tanta animi uastitas (utinam falsi uates simus) omnibus tandem miserum, atque ignominiosum exitum allatura, nisi fortiter, magno animo totis uiribus resistatur.* Q*ua in re si omnes in meam sententiam persuadere potuero, ut non aliter atque ego sentio, & uerum est, ipsi quoque sentiant, magnam profectò rem fecisse, nec dimidium totius (ut ille inquit) sed opus integrum me absoluisse arbitrabor.* Q*uis enim adeò infirmi atque imbecilli animi est, adeò sui neglige[n]s & propriæ saluti oblitus, qui si uiderit* Dei *immortalis templa, domos, sedes, aras, focos, sepulchra maiorum, leges, libertatem, liberos, patriam in periculo uersari, non excitetur aduersus hostem, & non modo fortunas omnes, quas aut habet, aut habiturus est, sed uitam ipsam in discrimen offerat,*

& cum dignitate cadere malit, quàm cum ignominia serui-
re: Itaq́ perpetua oratione nobis enitendum est; non ut
uobis principibus sapientissimis, quibus hæc sunt magis ex-
plorata, quam nobis, ista persuadeamus, sed ut ante oculos ijs
periculum proponamus, qui dum procul admodum à pericu
lo se abesse putant futura prospicere nequeunt. Iuuat igitur
primum omnium de origine, & genere, ac uiribus Turco-
rum, breuiter aliquid commemorare, planè ut omnes intelli
gant. Hæc Athumanorum familia, minima Turcorū pars,
à quam paruo humiliq́ principio, quam breui tempore, so-
lertia, diligentia, ac uigilantia sua in tantum fastigium uene
rit, ut iam non modo reliquis nationibus, sed ipsi prouincia-
rum nobilissimæ potentissimæq́ Italiæ, & imperare assue
tæ, stupori, ac formidini sit. Turcorum natio cum aliquan-
diu Persiam, Mediam, Babyloniam, Arabiam, Syriam, &
nonnullas alias superioris Asiæ partes tenuisset, tandem cū
ab incolis sese in libertatem uindicantibus, tum ab aliis hy-
perboreis populis inde expulsa, ad inferiores ASiæ partes
confluxit, atq; ibi multis, uarijsq́ bellis cum Græcorum im
perio, Marte ancipiti gestis, ita ad extremum superior euasit
ut Pamphiliam, Ciliciam, Liciam, Paphlagoniam, reliquaq́
omnia illa loca in ditionem redegerit, sed pace foris parta,
seditio domi orta est. Nam de imperio inter se ferro dimi-
care cœperunt. Erant inter eos septem nobiliores familiæ, ad
quas factionum, rerumq́ omnium summa deferebatur. Hæ
bellorum diuturnitate fessæ, eas, quas diximus prouincias

sorte

forte potius q̃ armis diuidere, ac partiri inter se statuerant Ita quod perexiguum, & tenue admodum erat imperium in septem partes diuisum. Atumanorũ familiæ, ex qua certa uus iam regnat nostro tempore Turcorum principes Ciliçia, locaq; finitima obuenerunt. Hæc Turcorum res, hoc initium, inde tanti terroris origo. Interiecto deinde tempore huius, qui nunc regnat, Turci atauus, à quo hic sextus ordine regni sceptrum accepit, non uiribus, non diuitijs, non militum numero, non imperij magnitudine fretus, sed ob ciuiles discordias accersitus à Græcis in Europam traiecit, annus nunc ferme agitur centesimus, & trigesimus non tam ijs aduersus quos prouocatus fuerat, quam ijs qui accersiuerant perniciosus, & pestilentissimus. Paulatim enim serpens, ac sibi, non amicis imperium comparans, usq; adeo auxit uires, ut uolentes postea eum eijcere, non potuerint, satis se effecisse arbitrati, si fœdere icto æquis cum eo legibus uiuere impetrarent. Atqui res aliter, quam opinati fuerant, euenit. Etenim gens Barbara, atq; inops, simul ac dulcedinem frugum, & suauitatem diuitiarum gustare cœpit, nullum cupiditatis terminum statuit. Ex paruo itaq; ac debili initio usq; adeò eorum uires centum & triginta annorum spatio creuerunt, ut iam non parua Europæ parte occupata nec Danubij profundissimus amnis, nec Illyrici asperrimi montes eorum impetum retardare possint, quin flumine trãsmisso, & locorum difficultatibus superatis illinc per omnẽ Pãnoniam grassentur, hinc in mediam usq; Germaniam, &

Istros & forum Iulij penetrent, depopulantes, ac fœdantes omnia, ac flores illos prouinciarum ferro, igniq́ uastantes. Quo loco illud in primis à nobis animaduertentum censeo, quamuis hæc omnia eo, quo diximus, temporis spatio fecerint, plura tum postremis quadraginta annis, quàm nonaginta illis superioribus fecisse. Ita enim natura comparatum est, ut principia uirtute quidem, ac uiribus maiora sint, magnitudine uero, copiaq́ uincantur. Ex his item quadraginta annis longè plura his decem & septem patrasse, q̃ tribus & uiginti prioribus. Plura immanis ista bellua Christianorum sanguinem semper anhelans post Bizantinum excidium solus gessit, quàm pater eius, atque auus per omnem uitam fecere, decem, ut sæpe à nobis explicatum est Interea regnis occupatis, ut palàm omnibus sit quo magis eius uires augentur, eò deinde minore negotio, quoscunq; aggredi uoluerit, posse superare. Quemadmodum enim in disciplinis, atq; artibus & omni actionis genere fieri uidemus, ut maior sit postremo quoq; anno, quàm omnibus superioribus profectus. Vnde illud quoq; uulgo dici solet. Ditescere homini difficile esse, in immensum uerò diuitias augere facillimum, ita in rebus quoq; militaribus accidit, ut uincere difficile admodum sit euagari, postea per uictorias nullius laboris. Quare persuadere sibi quisq; facilè potest, quid sceleratus hostis, quo nihil dici deterius, nihil crudelius potest, proximo hoc quinquennio facturus sit, tanta iam decē & septem annis potentia comparata, & priori eius

poten

potentiæ addita, magnæ incomparabileſque ſunt eius ui-
res, inexhauſta cupiditas, immenſa dominandi libido, ſcien
tia rei militaris, ætas florida, corpus laboribus aſſuetum. An
igitur quom uelit, & poſſit, & ſciat, dubitare aliquis poteſt
quin toto animo, ac tota mente in nos dies, nocteſq; feratur.
An uerò armatum præſtolamur domi oſcitantes, ut tum de-
mum credamus, quom eum ante oculos noſtros uirus exha-
lantem, uidebimus. Non decet profectò, nec Italorum poten
tiæ fas eſt dicere non putaram. Propria Itali ſanguinis eſt
prudentia, propria libertas, proprium imperium. An dege
nerare nobiliſſimus animus à maioribus ſuis, & quem De
us uoluit cæteris imperare, ſeruire genti fœdiſſimæ ſuſtinebi
tur. Nihil putat Turcus ſe facere dignius poſſe, nihil nomi-
ni ſuo glorioſius, ꝙ ſi in Italiam exercitum ducat, & impe
rare ſolitam prouinciam ſuo addat imperio. Ataui eius pa-
rentem, quem primum traieciſſe in Græciam diximus, quam
uis paucorum oppidorum Regulum, diuinis colunt honori-
bus, & perpetua fama, ac ſempiterna gloria celebrant, ſan
ctum eum ac beatum nominant, cæleſtibus prædicant loca-
tum ſedibus, ꝙ princeps bellum aduerſus Chriſtianos geſ-
ſerit, & paucis quibuſdam ſubiugatis, ea impia Mahumeta
næ ſectæ dicauerit. Quid eos tandem erga ſe facturos exi
ſtimet, ſi cũ tot alijs Chriſtianis populis, Italos quoq; quod
etiam cogitare horret animus ſubiugarit. An uerò gloriæ
auidum dubitare poterimus, quom hoc natura omnibus inſit
præſertim principibus, & hic ſciat nullum ſibi ad immor

talitatem ampliorem patere campum. Nam de utilitate ambigere, superuacuum certe uidetur. Quom enim ratio hæc bifariam diuidatur, & hinc quomodo seruari quæ parta sunt, illinc quo pacto augeri queant, consyderetur, qua tandē, ratione, quæ habet facilius, ac certius poterit, q̄ augēdo principatum, & fines imperij propagando. Solent Medici in corporibus curandis ea remedia adhibere, quæ aliquando ijsdem morborum generibus utilia experti sunt, hoc idem Turcorum Imperator facit, & hoc quasi medicamentum quoddam ad ea, quæ parta sunt, conseruanda saluberrimum ratus, eo semper utitur, huic hæret, hoc frequentat, Mutare hoc, ut aliud experiatur non putat tutum. Cupit (ut par est) omniq́ conatu nititur conseruare imperium. Nullam ad id tutiorem esse uiam intelligit, q̄ cum aliena iactura uires suas augere. Quod si assequi non posset, nulla nobis timoris ratio esset: nulla de rebus nostris dubitatio, sed me miserum mentiri in hac parte etiā uolens nō possum. Nihil unq̄ alicuius facilius fuit. Ad hæc pecuniæ numerus immensus, multitudo militum inaudita, ut cuius exercitum supra ducenta hominum millia sequuntur. Classem habet, quam superioribus diebus in expugnatione Chalcidis non sine stupore audistis quantam instruere uix omnis simul Italia posset. Erat ante hunc diem duntaxat terrestri exercitu potens. Maris imperium adhuc nostris supererat. Nunc uero ò cogitationē quoq; tantæ cladis acerbam, mare quoq; Christianis ablatum, illis additum est, licet ei iam libere uagari, quo libet

omne

omnis portus, omnis maritmas stationes liberas habet. Ambracium sinum, portum illum nobilissimum Apolloniam, loca quidem Italiæ, finitima, quæ olim Romanis in Græciã si eadem nunc illi uia in Italiam erit, perq̃ breue fretum, breuissima nauigatio est. Terrestre præterea iter usq; ad forum Iulÿ patens, atq; apertum. Mari, terraq; cingere Italiam potest. Quid est, quod eum uel non hortari, atq; impellere debeat ad ea, quæ iam diu animo proposuit, perficienda, uel ab ÿs deterrere possit, atq; auertere? Audistis multos, qui illũ sæpius Italiam optantem, Italiam sperantem, Italiam, ac Romam uociferantem intellexerunt, si & cupit, & posse se sperat, nihil certe est, quod eum possit ab hoc proposito remorari, præsertim dum Italos confidit nunquam uno consensu in se conspiraturos, nunquam aduersus se arma sumpturos. His ille contentionibus spem suam confirmat, & quæcunq; optat sibi facilè pollicetur. Referam quamuis nota sit uulgo, fabellam, qua nuper usus dicitur, quom ex suis quidam dissuadere ei bellum aduersus Christianos conaretur. Nam quom ille formidandum esse diceret, ne Christiani bello irritati, tandem in unum conuenirent, bellumq; aduersus cũ cõmuni consilio & ope gererent. At ridẽs meminisse tyran. inquit, illius fabulæ cõuenit. Quom lupi aliquãdo magnam canum multitudinem aduentare aduersus se forte intellexissent, ingensq; propterea terror, eos occupasset, unus ex ÿs, qui inter eos senior erat, in propinquum montem profectus, cacumen eius, ut canum specularetur aduentum, conscendit. Verum quom eos multos quidem, sed diuersorum

colorum esse conspexisset, lætus, gestiensq́ ad suos reuersus Bono, inquit, este animo. Tanta enim est in hostibus nostris colorum, morum, studiorumq́ diuersitas, ut consentire una, ac conspirare in aliquem simul omnes non possint; singulos uerò si uenerint, absorbere sine difficultate poterimus. Hæc est tyranni spes, hæc cogitatio, hoc consilium. Nisi spe sua frustretur, frustrabitur autem si uolueritis, nunquam ferocem illum animum mitiorem reddere poterit. Habet enim in armis militem, decretis, perpetuisq́ stipendijs conductum, qui siue domi quiescat, siue foris bella gerat, idē accipit ab ærario militare stipendium, nullo principis sui sumptu; atq; eo nomine singulis annis ad imperatorem suum accedere iure iurando adactus, & ei operam & laborem polliceri: habet præterea longo rerum usu planè perspectū, & exploratum non alia de causa tantam gloriæ, fortunarum imperii accessionem sibi factam esse, q̄ quod perpetuis bellorum laboribus suos exercuit, hostes profligauit, à quo instituto nusquam discedet, nisi quod utile, quod gloriosum, quod necessarium sibi esse intelligit, stulte omittat. Quo pacto bone Iesu sperare possumus, aut suspicari illum non moliturum seruitutem, cædem, fidei nostræ interitum? Nonne ita natura comparatum esse intelligit, ut nihil eodem situ permaneat, sed cuncta iugi, uario, nouo, motu agantur? Quod si amplum habet imperium, idq́ rerum omnium lege moueri oportet, nonne imminuetur, nisi augeatur. Ne putaueris Turcum augendi imperij studiosum & cupidum, at certe est

con-

conseruandi, conseruare uero non poterit, nisi augeat, siquidem regressurum est, quod non progrediatur, lapsurum, quod non surgat, ruiturum quod non maius efficiatur. Qua confirmatus opinione exercitum suum auget in dies quem habet amplissimum, aliena inuadit, ne sua amittat. An uerò sumptus ingentes, tot militum pericula, & uulnera, tot expeditiones grauissimas, atq; alienissimo tempore pro Mysiorum exiguo imperio, pro tribalorum montibus asperrimi pro Illyrium penuria eum suscepisse putatis? pro Italiæs autem opibus, pro agrorum feracitate, pro suauitate frugum pro hac ipsa luce, in qua uersari cupit, non maiora facturum hic arcem ponere, hic præsidia collocare; ad reliquum orbē subiugandum cogitat, atq; ita cogitat, ut per hostium suorum dissensionem, id se facilè consecuturum speret. Eadem animo concipit, quæ Pyrrhus meditabatur. Ille enim fuso Romanorum exercitu, totum sibi terrarum orbis imperium planè pollicebatur, quē quom Cineas Thessalus, orator summus, uirq́; sapientissimus ab Italiæ inuadendæ consilio abducere conaretur. Egregij inquit bello Romani esse dicuntur, magnoq́; uirorum fortium, & militum numero imperare. Quod si eos superare nobis dij dederint, Quid num agemus Pyrrhe: Quid erit inquam nobis? Nulla præterea mœnia, neq; Græca, neq; Latina, Romanis superatis, nostrorum impetum sustinere ualebunt. Totam è uestigio Italiam occupabimus. Cuius cum amplitudinem, tum uirtutem minime ignoras. Occupata uero Italia, quid tum inquit Rex fa-

ciemus? Proxima inquit Sicilia, insula fœlix, & hominum multitudine frequentissima sese nobis dedet. Ea autem facilè capi potest, nam seditionibus, bellis ciuilibus, magno rerum tumultu fluctuat. Tum Cineas, an tibi erit Rex bellorum finis Sicilia? Dij, inquit, faueant Cinea. Nam lybiam, proximasque prouincias adoriri, & Carthaginem superare facillimum erit, quam Agathocles exigua classe profectus, parum abfuit, quin caperet, Quibus uictis nullus nos amplius bello hostis lacessere audebit, sed cuncti in ditionem uenient. Ita est inquit Cineas. Constat enim te Macedoniã totamq́ Græciam in potestate habiturum, sed partis omnibus quid tandem agemus? At ille ridens ocio utemur, inquit conuiuijs, uoluptatibus, literarijs confabulationibus. At quid probibet, inquit nunc quoq; uoluptatibus, otio isto uti, & disputationibus? Quid tantis laboribus, molestijs, periculis quærimus, quæ quom uolumus efficere possumus. His uerbis Cineas Regem potius offendit, q̃ à spe & consilio instituto deterruit. Hæc uobis recensui, ut non defuisse cognoscatis qui eadem cupiditate incẽderetur, qua Turcus inflammatus est. At Pyrrhus non Cineæ auctoritate & uerbis, quo cariorem habebat neminem, non paucitate militum, non Romani nominis fama eximia ab Italia deterreri potuit. Et Turcus non audebit? qui Pyrrho militum robore, finium magnitudine, longè locupletior est, qui Italiam uiribus & studijs dissipatam non ignorat, qui Pyrrhi gesta irridere solet. Alexandro suam æquare uirtutem. Nam Alexãdrum

Macedo-

Macedonum Regem ad res gerendas, ad æmulationem gloriæ sibi imitandum proposuit, illum ipsum Alexandrum qui quom Anaxagoram plures mundo sese disputantem, audisset, ingemuisse dicitur, & lacbrymas emisisse, quod unũ saltem ex ijs totum in ditionem redigere nequiuisset, illius gesta legit, in illo totus uersatur, neque sanè se inferiorem putat, quom iactare plerumque soleat, & uocem illam frequentissime usurpare, se decima amplius parte Alexandro superiorem esse. Illum enim cum triginta hominum millibus dumtaxat, & septuaginta talentis, arma per terrarum orbem circumtulisse, se uerò quanto paratiorem, ditiorem rebus omnibus abundantiorem: solent hæ cogitationes, hæc æmulationis studia, solent plerunque res magnas parere, & eo peruenire quo intendunt, præsertim si facultas adsit. At ea profecto Turco non deest, qui se eo quem imitatur, locupletiorem existimat. Sic Theseus Herculis, sic Themistocles Milciadis exemplo ducti, maxima facinora ædiderunt. Habet profecto, nescio quid fatale Alexandri imitatio, quom ea Iulius Cæsar incensus post res præclarissime gestas in patriam etiam ciuilem sanguinem arma conuerterit. Quod si illius exemplo agit, qui Lybiam, Asiam totum fermè orbẽ subiugauit, si illius persequitur uestigia, si propagandis imperij finibus laudem non modo æquaturum, sed tanto magis superaturum confidit, quanto maiores copias triginta hominũ millibus grãdiorẽ pecuniã septuaginta talentis habet, quo tandem eum spectare & conari existimamus? Quid sibi

postulat cupiditas illa pacis, cum illustrissimo, pijssimoque Siciliæ Rege componendæ? Quid missi legati? Nam qui nomen Christianum odio habet, omnique crudelitatis genere insectatur, & despicit, nullo quidem Christianorum metu, nulla gratia Christiani Regis fœdus desyderat, sed ut singulis oppressis, quos uniuersos eodem impetu non euerti posse intelligit, tandem quod cupit assequatur. At uero infœlicem illum sua fallit spes & opinio, quom superioribus diebus magnifice, Regeque Christiano digne inclytus Rex legatum dimiserit eo responso, ut non solum perniciosum bonis omnibus societatem aspernatus esse, cedent bellum hosti indixisse pro Christi religone facilè uideatur. Et ne ulla omnino ex parte quid meditetur, obscurum sit, cogitate parumper, quid illa humanitas sibi uult, quæ immanis barbarus, & ad sæuitiam natus erga nominis nostri negociatores intra suos fines utitur. Portendit profecto aliud, et omnino prodigiū est efferū mōstrū in nostros, potissimū mā suetū illic fieri à crudelissimo hoste amicitiam, à truculentissimo pietatem simulari. Non diu perseuerat, quod ab inuito exprimitur, seruit temporibus dum ad optatum finem perueniat, Et quid agat adhuc ignoramus? quom præsertim ita agat, ut nos ambigere nolit. Non continebit domi tantum exercitum non patietur suorum militum animos effæminari, quos in armis habere ipsi necesse est. Habet enim non paucos Asianos populos infensos, & in suam perniciem imminentes, quos in se impetū facturos, aperte intelligit, si aut arma de-

posue

posuerit, aut exercitus famam in contemptũ, ludibriũq; adduci permiserit, quem ut laudibus ornatissimum reddat, ut Asianis hostibus formidolosum efficiat, quo tandem transmittere cogitat: ubi sui consilij alendi segetem uberiorem uidet, ubi magis admiranda conari potest: Non excident gladij, non fluent arma de manibus. Nam socios in officio, ac fide continere studet, & eos ipsos, qui cum quotidie uiuit maxime est suis omnibus inuisus, oderunt socij, non amant familiares, paruo momento ad ipsius excidium, ac necem oẽs impellerentur. Id quoniam exploratum habet: & compertum, bella peregrina suscipere, gerere, conficere, statuit, ne domesticam, ciuilemq; dissensionem experiatur. Vsusq; Scipionis consilio foris pugnare utilius arbitratum, quàm domi uinci. An extra fines ducturus sit exercitum, adhuc dubitas? non sentis, non planè perspicis? Nonne satis nouimus impurissimam illius naturam, turpissimam uitam, sceleratam consuetudinem? Quam facem bone Deus, quod facinus quam superbiam. Nihil est quod animo non sorbeat, nihil quod non hauriat cogitatione, Et non putamus illum in nostram calamitatem incumbere, in quorum fortunas fidelissimos socios, antiquissimam religionem, uim, tormenta, cruces spe sumptu, labore defixit. Ne illud queso mihi obijcias quod nonnulli nullo rerum usu præditi, nulla uetustatis memoria eruditi iactare solent, peregrinas nationes nunquam Italiam tenuisse, eam sæpenumero tentasse infæliciter. Et.n. dum antiqua memoria reputo, dum rerum gestarum seriem

ad nostra usque tempora deduco, exteras gentes in Italiã prius arma intulisse, ingentesque inuexisse calamitates, q̃ ab Italia accepisse, planè comperio. Nam ut Gallos omittam, qui uel eo tempore, quo ad Clusium pugnatum est, ut Plutar. noster tradit, uel ducẽtis ante annis, ut Liuio Romano placet, in Italiam duxerunt exercitum, parua manus Gothorũ ex Thracia, Pannoniaque erumpens exercitu collectitio, in Italiam uenit, uastatisque Italiæ agris, incensis urbibus, hæc ipsa mœnia cœperunt incendio, ferro, cæde omnia complentes. Illi parua manu instructi, stoliditate quadam gestientes, assequi potuerunt, quod Turcus maximis copijs certo, pertinacique consilio suscipere, ac tentare non audeat? Illi per itinera omnium difficillima transgressi sunt. At Turcus maritimo, & expedito cursu legiones suas traijcere dubitabit? Illi in Italiam, qui alter orbis dicitur irruperũt. Turcus ita Italiæ uires tentauit, ut contemnat, & non audebit? Quid si antiqua consectare libet, Pyrrhi luctuosum aduentum commemorem? Quid Alexandri Molossi? Quid Archidami Agesilai filij? Quid Annibalis Busta? Nimis magna, nimis uetera nomino repeto. Quid ab Atilla, Totilla Saracenis illatas clades oratione mea refricem? At Pyrrhus, credo potuit, quod Turcus nequeat. Ille saluis tot ducibus tot exercitibus, quod secundũ postea Punicũ bellum, absumpsit ad urbis prope mænia, uictore exercitu contendit Turcus, qui Epeirum, Macedoniam, totamque Græciam, tot imperia subegit, Italiam in tot principatus & studia dis-

sipatam

sipatam, ac dissentientem timebit? non adorietur? non? Heu me miserum nescio quo orationis cursu eo deducor, quod dolor exprimere non sinit. At ne in ueteribus tantum uersari uidear, in quibus quadrata agmina, iurati milites, tanta imperatorum uirtus, tanta legionum patientia, ac disciplina constabat, ut ad recentiora nostra reuertatur oratio, quid Vnorũ ac Vandalorũ manus incondita? inusta sunt, inusta sunt ipsis mœnibus sempiterna illorum iniuriæ monumenta, At si post urbem Christiano nomine conditam exempla te mouent, Leonis Pontificis Maximi temporibus, Atillas, de quo paulo ante uerba feci, subacta tota Gallia cisalpina ad urbem euertendam exercitum admouit: Cuius furorem barbarum, & agrestem Pontificis eloquentia retardauit. Quod si post Hanibalem, & ueteras illas uictorias, si post nomen Christi peruulgatum, exterorum hominum sentina ad Italiæ gubernacula confluxit, quid tandem tantam hoc tempore procellam non timemus? quæ profecto tantos calamitatum fluctus allatura est, si eruperit, ut ad nullum ita sit peruentura, quin in cæterorum capita redundet. Nam ut in tempestate cernimus procellas, quom in scopulum, in quem ferebantur sæuitiam illiserint, tanto motu referri, ut quam occupauerint, nauẽ, non aliter obruant, quàm quom integræ erat ita nobis omnibus barbarorum inundationem timendam censeo. Non enim hostis de una aut altera urbe certare uult, de rerum summa sibi ferro decernendum statuit. Qui dominari cupit, neque superiorem ferre potest, neque parem patitur

neq; principis nomen amat. Atq; ut illud omittam, graue esse ab aliquo aliquid sperare, miserum ex aliena libidine salutem suspensam habere, turpissimum, & luctuosum à cōmuni omnium hoste priuatam expectare ueniam, quæ pax tibi cum eo esse potest. Cuius acerbitas in nostros homines ultra mortem progreditur: Qui nullo supplicio satiari potest, à quo si tormenta, & cruciatus absint in nostrorū morte, mortem in beneficij partem accipias? O crudelitatem inusitatam, inauditam, feram, barbaram, Cum eo pax esse potest? pace si frui uolumus bellum gerendum est, si bellum omittimus, pace nunq; fruemur. Quare quom à tam paruo initio in tantum creuerit fastigij hostis noster, quom sciat, uelit, & possit adoriri Italiam quom id sæpenumero factum fuisse audieritis ita, ut ad omnes periculum attineat, propulsate, ac propellite hostis impetum ut incolumitatem uobis, libertatem Italiæ, salutem omnibus conseruetis.

EIVSDEM AD EOSDEM DE DIScordijs sedandis, & bellum in Turcum decernendo.

ATIS VT *arbitror, de periculis toti italiæ imminentibus hesterna oratione disputatum est, quæ quom & aperta sint, & grauissima, reliquum esse uideo, ut omni conatu, communiq; consilio, & ope ea propulsemus, atq; in hostium nostrorum capita*

pita

pita, dum licet, dum integrum est, retorqueamus. Quom uerò id recte fieri non possit, nisi omnibus sedatis discordijs, simultatibus, odijs, denique cunctis suspicionibus de medio sublatis, libero consensu hostem adoriamur, danda in primis opera est, & Italiæ communi percusso fœdere, idem sentiamus omnes, idem uelimus, atque optemus. Quod si in eo exponendo uersari uoluero, quod ad rem nostram maxime attinere uidetur, quot commoda, quam utilitatem, quam denique fœlicitatem, concordia, & animorum in idem conspiratio cum ciuitatibus, tum prouincijs afferat, scio nonnullos ita me audituros, ut nihil quidem noui, sed planè cognita, & prouulgata omnia me narrare arbitrentur, quom nemo illud ignoret, quantam uim in rebus uel parandis, uel tuendis concordia habeat. Iis ego non immerito responderim. Cur meam igitur expectatis orationem? quin sponte eam amplectimini? quam adeo utilem esse, atque necessariam intelligitis, ut nisi adsit, nihil æquum, nihil honestum, nihil sanctum fieri possit. Concordia paruæ res crescunt, discordia maxime dilabuntur. Quicquid in cœlo atque inter mortales optimum est, id omne à concordia proficiscitur, & pendet, non prouincijs duntaxat, urbibus, conuenticulis, domui, sed priuato homini maxime necessaria est. Quid enim homine turpius, qui sibi ipse non constet? & uarijs repugnantibusque consilijs, & contrarijs actionibus agitetur? Quis non despicit? quis non deridet? Leuem inconstantem, nullius ordinis hominem censemus. Quicquid conatur & assequitur, calami

tate, ignominia, pernicie refertum est. Nam dum sibi ipse dif fidet, nihil cum suis commodis, aut ornamentis consentaneum habet. In re autem familiari, quod officium esse potest, si uxor, liberi, serui, mutuis odijs confligentur: Paterfamilias domesticis dissensionibus labefactatus, nullam ponit in re familiari augendam operam. Lachrymis conficitur, dum per discordiam totam domum ruituram facilè prospicit, miser domi, foris ridiculus, inde nimirum illud est, quod apud poetam sapientissimum Vlysses à Nausicaa, Alcinoi Regis filia maximis affectus beneficijs, nil habuit, quod fœlicius optari posse arbitraretur, quàm uirum, liberosque concordes, quo nihil suauius ait, nihil aut inimicis molestius, aut amicis iucundius accidere posse. Atquid miserius, quid humana indignius societate, quàm quom ciuitates, aut prouinciæ domesticis seditionibus, bellisque ciuilibus conficiuntur. Nam quos necessarios fratres parentes, natura genuit hostes & alienos discordia efficit, ubi & uincere luctuosum est, & cadere sceleratum atque nefarium. Bellum domesticum eo grauius externo est, quod externum nonnullam aliquando affert utilitatem, sæpeque ita suscipitur, ut in pace uiuamus, ciuile uerò profuit unquam nemini. De bello externo sæpe consultamus, an gerendum sit, ciuile autem nunquam in deliberationem cadit. Nam quemadmodum non de rebus necessariis, sed de dubijs consilium initur, ita neque de ijs, quæ ad utramuis partem exploratæ sunt, quo in genere seditio est, quam qui amat, nec priuatos focos, nec publica libertatis iura, cara habere

bere uidetur. Tyrannidem inuisam bonis omnibus, maximeque perniciosam ciuitatibus esse, planè omnes persuasum habemus. At tyranni urbes nonnunquam opibus, potentiaque amplificarunt, & in magnum auxere imperium, quod uel in hoste nostro facilè cognitum perspicuumque est, qui quom Tyrannorum omnium crudelissimus sit, tamen quascunque uel urbes uel prouincias suo adiecit imperio, potentiores effecit, per seditionem uerò ciuilem quis mihi unquam demonstrauerit, quæ nam mœnia firmiora sint, uel quæ potius non fundi tus euersa? Itaque si tyrannis homini libero, ciuique fortissimo fugienda est, an de discordia est cogitandum, & qui Tyrannidem uel capitis periculo propulsandam putabit, ciuile bellum, quod acerbius est, & luctuosius sponte consectabitur? solemus cum priuatis præcibus, tum publicis supplicationibus à Deo optimo maximo, pacem, concordiamque petere, & quod scimus nobis perniciosum fore quod deprecamur, quod Dei nostri ope declinare nitimur, id dedita opera, libenterque persequemur? Quid tandem hoc aliud est, nisi hostium nostrorum rem agere? Et quod illi suis prophanis præcibus contendunt maxime efficere? Illis enim primæ omnium præces sunt multis quidem notæ, nobis fortasse minimè, ut inter suos pax, animorum consensus, quies, inter Christianos odium uigeat, seditio, bella ciuilia, Volumusne illorum libidini satisfacere? at hoc est hostis utilitati consulere, & illius commodum nostro incommodo parare. Præcepta (ni fallor) ut sæpe uidi & legi, quæ in urbibus regen-

dis, bellisq́ fœliciter conficiendis uobis præscripta sunt, aliter statuunt, & docent, ut scilicet exploratis hostium consilijs contraria efficiatis, si in re publica statum retinere, si in bello uictoriam consequi uelitis. An uero committendum est, ut qui nobis luctum, terrorem, tormenta, cædem denuntiat, nostra lætetur culpa, & exultet. Excitandus est hoc loco Nestor ille Homericus, qui Agamemnonem Achilli conciliare cupiens, his uerbis sapientissimis usus est.

Proh superi horrendus Graias festinat in urbes
Luctus, quem magno Priamus, Priamiq́ nepotes
Mercentur, quom uos tanto concurrere motu
Irarum audierint, duo, qui per castra pelasgum
Consilio, atq; armis claros superatis Achiuos.
At nobis parete ambo.

Non dicam, ut ille quoniam senior uobis sum, & plura uidi, sed quod plura sum passus, plures ab hoste calamitates accepi, qui amicos, parentes, patriam, quæ homini in uita iucundissima sunt, per maximos dolores, & cruciatus mihi eripuit. Quæ & si prudentia uestra ac sapientia animo complecti & perspicere potestis, tamen sensus dolorem pluris facit, qui ea, quæ cæteri audiunt, perpessus est. Non ita animo inhærent, quæ aut auribus percipimus aut cernimus oculis, ut ea imprimuntur, quæ uel sua, uel suorum uulnera, neces, tormenta per summam hostium crudelitatem intulerunt. Credite experto, credite passo. Nihil aliud miseram extinxit Græciam, nisi discordia, nihil aliud eam orbis partem de

leuit

leuit nisi bella ciuilia, neque solum nostra memoria, sed & priscis temporibus. Nam Philippus Amyntæ filius, Alexandri magni pater per Athenienſium, Lacedæmoniorum, Thebanorum, aliorumque mutua odia, Græciam euertit. Quandiu communi ope, & consilio bella gerebant, fugabant hostem, exuebant, castris superabant. Quom uero alij alijs nō fidere, finitimumque inuadere instituerunt, hostis ad alteras partes accersitus, non minus à quibus uocabatur, quàm aduersus quos prouocatus erat perniciosus, bello Peloponnesiaco, quom eadem animorum conspiratione deuincti essent, neque terra, ubi Lacædemoniorū uires amplissimæ erat, neque mari quicquam ab hoste incōmodi acceperunt, imo uerò maximas strages hosti intulerunt, atque ita intulerunt ut quod nunquam fando auditū esset, quadringenti amplius Lacædemoniorum milites quibus patrius mos, & præceptum erat, aut uincere in bello, aut morte hostium manibus sese eripere captiui Athenas in triumphum ducti sunt. Quom uerò hostem domi inuenire, bellisque ciuilibus sese conterere cœperunt, eorum classis firmissima atque amplissima in Lacædemoniorum ditionē redacta est, portus eorum custodia amissa, Vrbis mœnia solo æquata. Quid uero quom Xerses Persarum Rex potentissimus, quinquagies centenis hominum millibus classe mille, ducentisque nauibus instructa in Græciam inuaderet, eos seruauit, uictores reddidit, sempiterna fama & laude ornauit, nisi concordia pax, idem in hostē animus? Quòd si communi robore atque exercitu hostem non propulsassent, quid

tandem probibuisset, quo minus ad unum omnes bello absumpti fuissent. Idem uobis imminere cernitis periculum idem exitium, eodem modo arcere hostis impetum debetis, quom nullo alio possitis. Eidem morbo idem medicamentum apposita cõuenit, quod satis quidem ualidum est. Nam si Græci quãuis Xersis uiribus longe inferiores essent, tamen concordia duce, hostem superarunt. Quid tandem uos agere diuina fauente gratia poteritis concordes, & communibus uiribus? qui hominum numero non pauciores, uirtute longe estis præstantiores hostibus. O si dies ille mihi illucescat, quo aboletis, sepultisq́ odijs omnibus pari consensu hostem aggrediamini, nulla mihi præterea dubitatio relicta est, de uictoria. Iam uicimus. Illud quæso, animis uestris parumper concipite principes optimi, quemadmodum in naui seditio orta, perniciosissima est, ita esse in ciuitate, & ut in ciuitate grauis est, ita in prouincia multo pestilentiorẽ. Nam quo plures sunt, eo latius morbi contagio serpit, eo difficilior est curatio. Ac quemadmodum exercitus ordine, militumq́ obedientia continetur, quæ nisi adsint, ad internicionem omnia pereunt, ita in prouincia mutuus consensus & beneuolentia necessaria est inter eos præsertim, qui potentiores sunt, quare sublata, prius suis uiribus conficiuntur q̃ externis. Insidiatur discordia, uires extenuat, & occulta quadam ægritudine, imperia absumit, atq; ob eam causam discordiam inquit, ille uenenum esse datum imperijs, ne immortalia forent: Etenim perinde ac phtysis sensim conficit,

neq;

neq; prius desistit q̃ profligatum corpus euerterit. Non *est contendendum ut necessarios, & eodem cælo educatos homines perpetuo bello insectemur:* Nam *qui sapienter suæ saluti consulunt, hostes quidem semper uincere nituntur, suis uero non nunq̃ parcunt, maluntq; interdum superari, q̃ superare.* Neq; *enim omnis uictoria utilis est, aut á deo profecta fugienda est* Cadmea *uictoria, & ut tragicus ille inquit,* Amicis *dominabere, si tantum non uiceris, quantum uolueris.* Amicis *inq̃ imperabis, quam ab amicis uinceris.* Ac *demosthenes (tunc inquit) præclara uictoria, quom aut filij parentibus, aut ciues ciuibus libenter cedunt.* An *uerò in urbium obsidionibus perniciosum iudicatis, si custodes inter se dissideant, inter ciues aũt, uel in prouincijs seditionẽ utilẽ fore putatis? quom diuersas partes itur, quõ opinionũ uarietate cõtenditur, quom unusquisq; suã sẽtentiam pluris facit q̃ salutem.* Contentionis *duo genera tradit* Hesiodus, *alterum optimum quom quispiam alterius imitatione adductus recte agit,* Alterum *inimicitiarum discordiæ bellorum seminarium, quam prauam, infelicemq; appellat, de qua* Homerus.

Principio parua est terram sed protinus imis, Cõtingens pedibus, caput inter nubila condit. Prior *sequenda est, altera pœnitus fugienda, illa maxime utilis, hæc admodum perniciosa.* Non *decet uos profecto pro ingenio eruditione, sapientia, qua uos deus ornauit (omissa meliore) sequi peiorẽ* Abijcienda *est, tollenda de medio, pax & concordia pu-*

blice incunda. Quod si est contendendum, in eo uobis demum certamen pulcherrimum, & gloriosum propositum est, quis nostrum primus se ipsum uincat? quis primus ad concordiam perueniat? quis plura, & magis egregia facinora incommunem salutem conferat? hæc est plena laudis contentio, hæc à Deo hominibus data, quid est, quod cuncta contineat, harmonia? Quid est ꝙ cuncta exornet? concinnitas. Cœlum hoc quodcunq; cernimus, sphæræ stellarũ, spatia syderum, rerum omnium elementa, & initia nulla alia re nisi concordia, constant. Nisi diuinæ prouidentiæ leges ea tuerentur non consisterent, sed labefactarentur, ac ruerent. Res uerò humanas, quæ fluxæ, caducæq́ sunt, & motu perpetuo circum aguntur, putas cohærere posse, nisi mensura pondere, concordia, regerentur? Minime si quidem his etiam remedijs adhibitis, effici non potest, quin soluantur, & intereant. Quemadmodum grauiores morbi sunt interiorem corporis partem crassantur, & nexant ita seditio aperto bello acerbior est. Nam in altero hostes nobis ipsis sumus, in altero nos tuemur, Nulli unꝗ suorum ædes profuit, quibus pereuntibus ei grauius comparatur periculum. Nam simulac illorum negligunt salutem, suam hostibus produnt, idemq; ijs accidit, quod homini euenire solet, cuius membrum dum phagena conficit, id negligit, speratq́ reliquum corpus tutum fore, atq; incolume, tandemq̀ sensim totus absumitur, tum demum planè intelligit, id non futurum fuisse, si initio morbum curasset. Quid

te obsecro, manus geminas natura nobis tribuit? quid gemi nos oculos? quid duos pedes? Nimirum ut mutuo constant auxilio, Manus manum lauat, pes pedem sustentat, sinistra dextris leuantur, & dextra leuantur sinistris, illinc motus principium, hinc onera suscipimus. Plus gemina hæc membra efficiunt, Nam altero occupato ab altero com mune præstatur officium, cur non sequimur naturam ducem optimam? & magistram.

Ut ille inquit, Nam quod alter perspicere non potest, alteri in mentem ueniet, ac mutuo auxilio propositum finem attingent. Quam bonum, & q̃ iucundum est habitare fratres in unum, ut propheta inquit. qui multarum rerum, uarijq; euentus peritissimus fuit, qui furore diuinoq; concitus, homines ad concordiam prouocat, quod ne temere præceptum uideretur, illic ait, mandauit dominus benedictionẽ, & uitam usq; in seculum. Porro eius filius prudentia præditus, ut nos à discordia deterreat, quom unus inquit ædificat, & alter demolitur, quid aliud agunt, nisi frustra laborent? Cyrus Persarum Rex potentissimus quom è uita excederet, filijs accersitis, & imperio eis diuiso longiore oratione apud Xenophontem, cunctos ad fidem mutuam, ad caritatem, ad concordiã hortatus est, planeq; demonstrauit eos dispersos, ac dissidentes neq; reip. profuturos, neq; sibi præsidio esse posse, id autem usq; adeo uerum facileq; perspectum arbitratur uir, longo rerum usu, maximis periculis, ingenti fortunæ uarietate sapientissimus, ut ra-

tionibus apertissimis non contentus, oculis etiam exemplo quodam subijcere tentauerit. Itaque uirgarum ut ferunt, manipulum afferri iussit, ac singulis imperauit ut eum uno impetu confringerent, si possent, id cum præstare ualeret nemo, tum singulas perfringendas dedit, quas quom singuli nullo labore conficerent: An uerò cernitis inquit, idem in uobis futurum, ut mutua pace deuinctos nullus expugnare ualeat: odijs uero seiunctos superare possit, qui uelit. Quare qui uos ad concordiam optimi italiæ principes hortatur, uos ad uestram hortatur salutem, ad gloriam, ad triumphos de hoste reportandos. Nam quid uestra exposcit utilitas, concordiam, Quid uestra laus, ac dignitas postula? concordiam igitur, & pacem amplectimini, suscipite, colite, ut per eam mutuo consensu fortiores, belloque in hostem comparato ceruicibus nostris imminentem, impetum propulsemus, hostem teerrimum nostrorum sanguine cruentatum, ulciscamur, Italiæ amplificemus dignitatem. Hoc enim bello nullum unquam iustius, aut magis neceßario gestum est, aut faciliorem, apertioremque ostendit uictoriam? nam quid æquius, quid uè magis pium quam nostrorum sanguinem per infinitas lacbrimas, & tormenta effusum ulcisci? Quid nefandi homines in nomen nostrum prætermiserunt ignominiaæ, iniuriaæ, cruciatus, necis? Templa sanctissima per summam impietatem polluerunt, sanctorum beatæ Virginis, ipsius nostri Dei statuas cōtemptu, risu, omniū cōtumeliæ genere persecuti sunt: Quid sacras uirgines uiola-

tas memorem? parentum complexu iereptos impuberes, omni dedecore fœdatum Christianum nomen? hæc ne per sequar, & rei magnitudine, & dolore impedior quis .n. uel dicendo consequi posset, uel sine multis lachrymis audire Christiani nominis sotios fidelissimos, equorum ungulis obtritos, ita imperante hoste sceleratissimo, atque inspiciente, excoriatos? sublatos in crucem, ut mortem beneficij loco acceperint? Aedidit olim sæuissimus Turcus omnia crudelitatis exempla in Bizantinos, quorum memoria ut refricaretur, qualis nuper Chalcidis Euboicæ tumultus fuit quom effractis portis ac muris, tormentorum impetu deiectis, arce ui capta armatorum cursu, ferro, flammaque omnia miscuerunt, unde gemitus illi ad nostras propè aures peruenere. Cuncti militaris ætatis acerbissime trucidat. Nostrorum cadauera, quom mœnia oppugnarentur, At non dicam, incredibile enim est, immo uero dicam quoniam ita se habet nostrorum inquam cadauera in uasa imposita machinis bellicis intra urbem aduersus nostros immittebantur. O crudelitatē ante hunc diem inauditam, ò perditam feritatem, ò truculentissimum sæuitiæ genus, quid tam commune uiuis quam spiritus? At nostri captiui ita uiuunt ut ducere animam de cœlo non queant, quid tam commune mortuis quam terra? at nostri ita moriuntur, ut eorum ossa per aerem spargantur. Quid tam commune cadaueri quam quies? At nostrorum corpora ita iactantur ut ne exanimata quidem conquiescant Romani, quod eorum legati paulo acerbius appellati essent,

Corinthum Vrbem pulcherrimam euerterunt. Nos uero socijs crudelissime necatis contempta & deuastata relligione nostra, unde morum, rectæq; uitæ documenta a tam remotis nationibus petuntur, non excitabimur? Fabius Maximus, ut captiuos redimeret, agrum uendidit, & nos tot sociorum corpora desyderata negligemus? Theodosius quod Thessalonicenses noui uectigalis impositione indignati, Placidiæ statuas per urbem traxissent, frequentem in Theatro populum cædi iussit. Nos oppugnata fide, cæsis Christianis hominibus, Dei nostri maiestate uiolata, non dolebimus? non comparabimus bellum? Non sumemus de hoste supplicium? Nunquam profecto, aut publicæ suorum iniuriæ, aut priuatæ salutis ratio maiore æquitate suasit arma in hostem mouenda. Satis dixi de genere belli quod iustum sit, dicam statim quod sit necessarium? Neq; enim ille liberam quietis rationem relinquet, ingens terra mariq; bellum molitus, nam si id permitteret, nemo sane esset, qui bellum paci anteponeret, sed copias instruxit, legiones firmissimas habet in capita nostra comparatas, lacessit, urget, ad certamen prouocat. Aut bellum gerendum est, aut acerbissima seruitus subeunda, Nullum deliberationi locum reliquit, una nobis fortunarum, salutisq; spes proposita est, ut uiribus nostris, Deo Opt. Max. iuuante, libertatem nostram seruemus, pro qua bono uiro, & ciui non minus laborandum est, quam pro seruorum reiq; domesticæ incolumitate tutanda. At nemo est, qui uel seruo lacessito, uel expilato grege non grauiter

ferat, armis ad iniuriam ulciscendam non contendat, non repetat sua. Et coniugum, liberorum, patriæ rationem nullam ducemus? Quid inermes expectamus Turcorum furorem? Arma armis propulsantur. Bellum gerendum est, ut in pace uiuamus. Si bellum omittimus, pacem habemus nullam. Quod si Turcus nobis quiescentibus maximis opibus auctus est: si languentes ocio in grauissima damna prolapsi sumus, quis tadem sperare audebit nos in otio, & umbra re feliciter gesturos? Resipiscendum est, & quom eo pacto in tanta pericula deciderimus, contrario itinere ad salutem, & securitatem redeundum. Omittenda segnities, bellum suscipiendum. Nam ut beatus Paulus inquit, Non coronatur nisi qui legitime certauerit, & Aristoteles, non coronantur qui spectant, sed qui in certamen descendunt, ij enim laude aliquid dignum fficiunt, salus domi nobis expectanda non est, sed in sole & puluere defendenda. Nemo est uestrum, qui quom à natura tributum habeat, ut se, corpus, uitamq; tueatur, præstolari uelit ea, quæ nocitura sint, hostis exercitum habet libertati nostræ imminentem. Vis impetum arcere? bello id assequi poteris, ut uim ui reprimamus. Nam ut concedam incertos exitus esse belli, Martemq; communem, tamen pro libertate, pro uitæ periculo decertandum est, pro Deo ipso pugnandũ, pro cuius amplitudine retinenda cadere in æuũ sempiternum, uitamq; immortalem migrare est. Non enim spiritu uita constat, sed pietate, quæ patriæ, templorum,

ſtatus diuini conſeruatione, maxima continetur. Quid uero ſi exploratam uictoriæ rationem habemus? Iam enim tempus, & aures ueſtræ poſtulant, ut de facultate gerendi belli, de amplisſimo triumpho qui nobis propoſitus eſt, aliquid dicamus. Quo in loco illud planè profiteor me de hoſtium copijs & uiribus nihil oratione mea detracturum sed omnia expoſiturum magna cum fide, Atq; inde exordiar, exercitus ille hoſtilis, illa hominum multitudo infinita, non tanti roboris eſt quanti uel nonnulli putant, uel á nobis ſuperari facillime non posſit. Magna eius pars milite tumultuario conſtat, & turba collectitia, Nulla iuſiurandi relligione adacti ſunt, nulla mercede conducti leuiſſima corpora, laboris impatientisſima prædam non exercitum ſequuntur, qua ſi Paulo diutius caruerint, domum uelocisſime redeunt. Nullam præſtant in bello operam, nullum ſeruant ordinem latrones ſicarij, militaris diſciplinæ pœnitus expertes, & qui facilius uinci posſint, q̃ uincere ſciant. Illud ſanè prorſus comparatum habemus septuaginta dumtaxat eſſe hominum millia, qui ſtipendia ex publico ærario faciant, sed audite me quæſo parum æquo animo, Ex eo ſeptuaginta hominum numero præter quindecim uiginti uè millia ad summum, qui imperatoris sui latus cuſtodientes, quotidianam mercedem capiunt, reliqui omnes sociorum prouincialium tributis in bello suſtentantur, quæ ſane tributa adeo exigua ſunt, adeo suppeditantur tenuiter ut toto anno uix quatuor menſibus mercedem accipiant.

Qua

ex re factum uidetis ut nullam expeditionem quadrimestri diuturniorem sustineat sed eos omnes dimittat, quoniam prouinciæ pecuniam amplius non subministrent. Qua rerum penuria coactos Bizantij sæpe uidimus, quom dimitterentur, & equos, & arma, & uestes uendidisse, ut domum peruenire possent. Hoc robur hostilis exercitus, hæc magnitudo, hic mirandus ille peditatus & equitatus. Quod si Christianus exercitus illius fines populando, eum toto anno exercitum in armis habere coegerit, aut à suis destitutus cum exigua manu ad pugnam impelletur, ubi facillime superari queat, aut illis ipsis pecunijs, quæ in eius priuatum ærarium conferuntur, totum exercitum alat necesse erit quod quidem præstare diu non poterit. Neq; enim, ut temere nonnulli iactant, immensa est illi pecunia. Siquidem ex ijs, qui in illius negotijs gerendis uersati sunt planè cognitum est non amplius q̃ uigesies centena aureorum millia ex omni reddituum summa ad eum deferri. Vnde & uiginti illa millia peditum liberaliter sustentat, pro corporis sui custodia, & sumptibus domesticis, qui maximi sunt satisfacit, si quid præterea superest, id omne ad arma, machinas, tormenta bellica pœnitus conuertit, ut neq; conflandi thesauri, neq; conducendi militis ei facultas præbeatur. Quod autem tam effreminata multitudine, tam exiguis uiribus, tot imperia subiugauerit, non mirandum magis q̃ dolendum est. Nullum enim habuit hostem, facilè admodum fuit uincere non resistentes. Date signum bel

li. Iam facilè per spicietis eorum ignauiam, ut enim cedentes uehementer insequuntur, ita insequentes celeriter fugiunt. Castra castris conferre non audent, & ut illud repetam uictoria est in manibus, modo uelitis. Nulla enim belli gerendi facultas nobis deest. Adest imperatorum uirtus, militum numerus & potentia, sunt pecuniæ uobis, sunt Italiæ principes, quas non minus hoc tempore in publicum conferre debetis q̃ priuatam quisq; salutem, leges, patriam charam habet. Debet unusquisq; diligenti rerum suarum ratione habita tantum erogare, q̃tum potest. Audio Bizantinos à non nullis accusari, q in salute communi priuatæ pecuniæ parcentes, sua omnia hosti prodiderunt, in quo profecto grauissima culpa digni sunt. meritoq; reprehenduntur. Id ne ipsis quoq; committamus, cauendum est, ne quod in aliis turpe inutileq́; fuisse cognouimus, & sentimus, imprudentissime sequamur. Comparato à nobis exercitu, quid est, quod uictoriam, lætaq́; omnia non portendat, ac polliceatur. Aderit Deus Opt. Maximus, pro cuius pietate, gloria fide, amplificanda pugnabimus. Cuius iniurias ulciscemur, iratus hosti est, nobis prosper, qui nostram hac in re operam & laborem non solum accipit, sed exigit, sed repetit, sed debitum sibi reddi iubet. Ne timeas inquit, a facie eorum, quia ego tecum sum ut eruam te. Ne timeas à facie eorum, nec enim te faciam timere uultum eorum. Bellabunt aduersus te, & non præualebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem

te. Et ad Iosue Ecce ego dedi in manus tuas Hierico, & regem eius, omnesq́; fortes uiros si Deus pro nobis, ut in quit Apostolus, quis contra nos? Ipse efficiet ut unus per sequatur mille, & duo fugare possint decem millia, At nos longe numerosiorem exercitum in bellum ducere possumus q̃ hostis habeat. Quid si ille plures etiam homines habeat, an uictoriæ cursum retardabitur, quasi uero nõ pleriq́; exercitus multitudine infiniti, parua admodum manu sæpe numero fusi, fugatiq́; fuerint, & deleti. Xersis exercitus Mardonio duce cum tercentum hominum millibus ab octoginta græcorum millibus direptus, ac trucidatus, est Ducenta Cimbrorum millibus, Marius deleuit octoginta millibus hominum. Rursus cum Catulo centum & quatuor millia necauit. In Thessalia Pompeius cum quadraginta millibus peditum, equitum, sexaginta cum totius Orientis auxilijs, cum omni nobilitate á Cæsare fugatus est: & exuens castris, qui triginta peditum millia, mille equites habebat. Quid infinitas Tigramis copias commemorem à Lucullo paruo exercitu superatas: hæc nimis uetera, & fabulæ fortasse q̃ historiæ propriora uidentur. Quid nostra memoria? Nonne hostes nostri paucorum uirtute sæpius uicti fugati, cæsi fuerunt? Omitto de ijs uictoriam insignem Laodislai Pannonicæ Regis, qui ut olim à nobis dictum est cum quatuordecim hominum millibus (qui enim plus tradunt decem & octo millia non excedunt) aperto Marte iusta acie signis collatis cum hoste dimicauit, exer-

ctum profligauit, ac longè, lateq́ fudit, Imperatore uulnerato, ac nisi uictoriam auidius persecutus esset, mortiq́ se se obiecisset profecto Christianus orbis Europam omnem retineret: hæc omitto. Ad recentiora nostra festinat oratio. Quid dicam de insigni triumpho illius Christianæ multitudinis, quæ nullo duce, Crucis tantum signo armata Turcorum exercitum omnem munitissimo Amderalba oppido potitum intra mœnia stricto ense discurrentem, magna cæde uictum eiecit, ipso isto Imperatore grauiter uulnerato, ac impedimentis omnibus in potestatem redactis? Id autem ne semel accidisse uideretur quom impius, sceleratusq́ hostis Pannoniam omnem inferiorem occupasset, & præsidijs inclytus, omniaq́ armis complesset, & præsidijs inclytus, regijq́ animi, & excelsi Panoniæ superioris Rex parua admodum manu expugnato Iauicia oppido & natura & arte munitissimo, maximas Turcorum copias fudit partemq́ prouinciæ suo adiecit Imperio. Cum quo hoste uobis res sit, facile uidetis Italiæ Principes. Cum quo? inquies, qui multitudinem inconditam habet, atq́ imbellem, qui hominum numero nos quidem non superat; uirtute uero uincitur, de quo parui nostrorum exercitus sæpe numero triumpharunt. Id autem minime mirandum est: longè enim fortius, & constantius pugnant, qui pro morte seruituteq́ propulsanda dimicant, ꝙ qui prædam, spoliaq́ sectantur. Nam illi parum emittunt, si uictoria non potiuntur, his uero cuncta pereunt si segnius rem gerant. Pu-

gnent, inquit Lacedæmonius, ut morituri, & non morientur. Itaq; cum adeo necessaria uobis concordia sit præstantissimi principes, cum alias, tum hoc tempore in primis, & ad priuatas fortunas tutandas, & ad communem defendendam salutem concordiam amplectamur omni studio, & consensu. Bellum iustissimum, maxime gloriosum, atq; utile ad pacis ornamenta retinenda, & ad Dei Opt. Max. iniurias ulciscendas, pietatemq; propugnandã, suscipiamus. Ornemus Italiam uictoria amplissima, & hostium spolijs, quæ in manibus sunt, ut nos, nostraq; omnia metu in perpetuum, ac periculo liberemus.

EIVSDEM AD EOSDEM PERSVASIO ex Authoritate Demosthenis.

Haec á nobis pro communi omnium salute disputata, utinam eo studio á uobis suscipiantur illustrissimi Italiæ Principes, quo á nobis dicta sunt, & inhæreant animis uestris, atq; persuadeant, ut nullis amplius adhortationibus, nullisq; rationibus opus sit sed re ipsa, & opera ad defensionem nostram, & hostium propulsationem excitemini. Quod nunc facilius fieri posse cogitaui, si consilijs meis uires aliquas adhiberem, & authoritate alicuius uiri excellentis ea plané confirmarem, atq; aliquem ex ueteribus, & sapientia ornatissimum, & amplissimum authoritate in medium adducerem, qui plané

testaretur sese olim in tali causa, qualis nostra est, eadem cum sensisse, tum monuisse suos ciues, quæ a nobis, & apud Pontificem Maximum in senatu sæpenumero disputata sunt, & nunc litteris mandata. Venit autem in mentem Demosthenem philosophum excellentissimum, & oratorem adeo omni laude cumulatum per tot sæcula, quem cum eo conferas extiterit nemo, in eadem incidisse tempora, eandem perorasse causam, deniq; nihil habuisse, quod rei nostræ non conueniat, præter nomina hominum sui temporis. Itaq; quom huius, & authoritatem grauiorem, & orationem magis appositam ad persuadendum existimarem, quam uerba mea, constitui, ut ipse dicat sententiam. Olynthus Thraciæ Vrbs opulentissima erat, Philippus Alexandri magni Macædonum Regis pater, quom in Græciam uniuersam impetum facere decreuisset, statuit ad eam rem attinere ut Olynthum primo in ditionem redigeret. Mouet arma in eam, depopulatur agrum. Olynthij legatos mittunt opem imploratum ab Atheniensibus. Demosthenes suadet opitulandum esse ne Philippus ad Græciam occupandum animi infiniti & uasti, Olyntho capta Athenienses, ac reliquam Græciam opprimat. Ita enim tunc Græciæ Philippus imminebat, ut nunc Turcus Italiæ. Sustineat igitur Philippus Turci personam. Itali Atheniensium, nos Demosthenis. Iam facilè intelliges totam orationem causæ nostræ conuenire.

DEMOSTHENIS ORATIO PROFErenda ope Olynthijs aduersus Philippum Regem Macædon.

GRandi pecuniæ uos profecto antepo situros arbitror Athenienses, si planum fiat, quid nam reip. utile futurum sit, qua de re nunc à uobis deliberatur. Quod quom ita se habeat uestrum est eos attente audire uelle, qui sententiam dicere statuunt, Non solum enim si quis utile aliquid excogitatum in medium attulerit, idquom audieritis, accipietis, uerum etiam quod uestra fortuna accidere existimo, multa opportuna nonnullis ex tempore in mentem uenient dicenda, ut ex omnibus optio nobis detur eligendi, quod uobis sit usui futurum. Enimuero præsens temporis occasio, uoce propemodum emissa rebus illis opitulandum esse inquit, si quidem earum salus uobis curæ est. Nos uero, nescio quo pacto ad hæc uidemur affecti. Quæ autem ego agenda censeo, hæc sunt. Auxilia statim decernenda, ac instruenda, quam celerrime, ut hinc opem feratis, ne idem, quod olim patiamini, legatos mittendos, qui hæc renuntient, & rebus gerendis intersint. Etenim illud maxime uerendum est, ne quom Philippus Vafer, & ad negotia obeunda calidus sit, modo cedendo quom res postulabit, modo interminando (dignus sanè fide merito haberetur) modo uos, uestramque absentiam calumnijs insectando, aliquid de summa rerum peruertat, atque conuellat. Atqui quod in rebus Philippi permunitum uidetur, uix ut oppu-

gnari possit, idem & nobis per commodum est. Nam quod ille rerum omninum, nulla excepta, solus dominus sit, Imperator, quæstor, ubiq; suis copijs præsit, ad res quidem bellicas mature conficiendas, & omnia in tempore gerenda longé superior est. Ad conditiones uero cum Olynthijs ineundas, cui rei mirifice studet, longe aliter se habet. Neq; enim Olynthijs obscurum est sese hoc tempore non de gloria, aut agri parte certare, sed pro excidio, pro seruitute à patriæ ceruicibus depellẽda, neq; ignorant quid in eos Amphipolitas egerit, qui ei patriam prodiderunt, quid in Pydnæos qui eum terra receperunt. Demum Tyrannidem rem infidam & suspectam liberis ciuitatibus esse existimo, præsertim si agros finitimos habeant. Itaq; & hæc non ignorantes, & cuncta alia consyderantes, diligenter dico nos oportere incitari uelle, belloq; gerendo, si unq̃, nunc certe maxime, incumbere, pecunias haud segniter conferendo, per nosmet exeundo, nihil prorsus omittendo. Neq; enim, aut ratio, aut excusatio ulla uobis amplius relicta est, quin quæ agenda sunt, peragatis. Nam quod cuncti fremebatis quondam Olynthiorum animos Philippo infestos reddendos esse, ultrò euenit, & sua sponte obtulit, atq; id eo, maxime modo quo uobis conducit, si enim uobis suadentibus bellun suscipissent, fidei sanè dubiæ habendi essent socij, & ad aliquod usq; tempus, non semper id decreuisse fortasse uiderentur. Quom uero iniurijs ab illo lacessiti, odio hominem persequentur, constantes eos inimicitias gesturos cũ

propter

propter metum, tum propter offensas uerisimillimum est. Non est igitur oblata occasio prætermittenda Athenienses neque patiendũ quod superiori tempore sæpenumero passi estis. Nam si quom olim rebus Euboicis auxiliati reuersi sumus, & ad hæc ipsa subsellia Hierax & Stratocles Amphipolitæ aderant, hortantes ut maritimo apparatu profecti, urbẽ suam acciperemus, idem pro nobis ipsis studiũ præstitissemus, quod pro Euboicorũ salute, & tunc nimirũ Amphipolis inditionẽ nostram uenisset, & nunc molestia omni careretis, quæ inde consecuta est. Rursus si quom Pidnã, Methonæ, Potidæam, Pagasas, reliqua ne in singulis diutius immorer obsideri afferebatur, alicui ex ijs cito, & ut res postulabat, opẽ ferre aggressi essemus, faciliore profecto Philippo, & humiliore uteremur. At uerò dum præsentes rerum occasiones abijcimus, dũ futura prospere sua sponte euentura, putamus, auximus Philippum nos ipsi Athenienses, tantũque ipsum reddidimus, quantus unquam Rex Macædonum extitit nemo. Nunc aũt sese exhibet occasio, quæ nam inquies? A rebus Olynthiacis sua sponte uestræ ciuitati, quæ nulla in re primis illis inferior est, Equidem si quis res, quæ nobis diuinitus datæ sunt, æquitate adhibita, supputare uoluerit, quanquã pleraque non satis cõmode accidisse uidentur, tñ eum magnas dijs gratias merito habiturum existimo. Quod .n. multa bello, iure optimo desidiæ nostræ ascripseris. Quod autem, & iã pridem id nos passi fuerimus, & nuper societas nobis extiterit, quæ superio

ra omnia resarcire ualeat, modo ea uti uelimus, deorum immortalium beniuolentiæ erga nos acceptum referendum plane affirmauerim. Verũ hoc perinde esse arbitror, atq; in pecuniarum possessione contingere solet. si .n. quascũq; quis acquisierit, eas seruat incolumes, ingentes habet fortunæ gratias. In rebus idẽ. Qui occasionem non recte usi sunt, ne cõmodi quidẽ, Si quod deorum beneficio sunt consecuti, recordentur. Ex ultimo.n.rerum euentu ante acta omnia plerũq; pensitari solent. Quamobrẽ in reliquis ualde prospiciendum est, ut eorũ emendatione superiorum factorũ labem deleamus. At si hos ẽt homines perdiderimus Athenienses, & Olynthum præterea Philippus occupauerit, demonstret mihi quispiã, quid sit amplius impedimento futurũ, quominus quo libido animi tulerit contendat. An ne uestrũ aliquis animaduertit, & rationem uidet, qua Philippus quom initio pertenui in statu, repente magnus euasit? Amphipolim primo cæpit deinde Pydnam, iterum Potidæam, rursum Methonem demũ in Thessaliam euasit, deinceps Sphæras, Pagasas Magnæsiã. Cunctis uero, ut libuit, constitutis, in Thraciã se contulit, Ibi alijs eiectis regibus, alijs restitutis, aduersa ualetudine laborauit. Qua quom paululũ leuatus esset, non in segnitiem sese dedidit, sed Olynthios statim adortus est. Non dico nunc de illius expeditionibus aduersus Illyrios, Pæonas, Arymbam, & in quacunq; uolueris prouinciam. At quispiã inquiet, quid nobis ista cõmemoras? ut & cognoscatis Athenienses quantũ detrimenti afferat rem seper

aliquam singulatim sinere præterlabi. Et planè aduertatis Philippi in rebus agendis studiũ acerrimũ, & curã assiduã cum qua pariter uitã ducit, ob quam rebus à se gestis minime contentus deinceps fieri non poterit, ut in quiete permaneat. Quod si ille maius aliquid semper moliendum decreuerit, nos contra nullã rẽ fortiter obeundam iudicaueritis, quẽ tandẽ rerum exitũ sperare debemus? Proh deum fidẽ quis uestrũ adeo tardi ingenij est, & in consulti, qui si neglexerimus, bellũ huc conuersum iri nesciat? Quod si euenerit, equidẽ uehementer timeo ne ueluti fœnerati, qui facile ex magnis fœnoribus breui tempore in rerũ copia uersati, postremo bona omnia funditus amiserunt, ita nos ignauiæ dediti, & ad libidinẽ cuncta quærentes, tandẽ uel inuiti multa & grauia subire cogamur, & de ijs, quæ nostro in agro sunt periclitari. Atqui repræhendere, inquies fortasse & facilè, & cuiusuis est, sed de p̃nti negotio quid nã agendũ sit edocere, senatoris. Ego uero & si compertũ habeo uos quom præter sñtiam, & spem aliquid euenerit, nõ mali auctoribus, sed ijs qui sententiã ultimo loco dixerint, irasci solere, nõ tñ propter priuatæ securitatis rõnem mihi silentio prætereunda arbitror, quæ uobis profutura existimo. Dico igitur uos bifariã rebus opitulari oportere, partim oppida, agrumq; Olynthiorũ tutando emissis militibus, qui id præstent, partim fines Philippi cũ terrestri exercitu, tum classe maritima incursionibus depopulando. Nam si alterũ utrũ neglexeritis, uereor, ne tota expeditio frustra, temereq́; à uobis suscepta

sit. Siue.n.uos illius agrũ uastetis, idq; interea sustineat, & Olynthũ ui capiat, uictor in patriã reuersus, facilè iniurias ulciscetur: siue subsidia dũtaxat Olyntho mittatis, ille fines suos periculo carere animaduertens, acrius rem urgebit, temporisq; diuturnitate obsessos in potestatem rediget. Itaq; & firma & bipartita auxilia mittenda sunt. Hæc in ope ferenda fieri oportere statuo. De facultate uerò pecuniæ inueniendæ, sunt nobis pecuniæ militares, sunt nobis pecuniæ Athenienses, & quidem tot, quot mortalium nemini. Eas autem uos ut libet accipitis, eas certè si militibus reddetis, nullæ uobis desunt præterea: sin minus præterea desunt, immo uerò omnes pœnitus inueniendæ sunt. Quid? inquies re fers ne tu ad senatum eas pecunias militares esse deberes Minime me Hercule. Ego uero milites instruendos esse censeo, & pecunias, quæ ijs subministrandæ sunt, militares esse, mutuumq; esse oportere præstare operam, & pecuniam accipere. Vos autem, nescio quo pacto eas per otium ad dies festos accipitis. Quare uideo reliquum esse ut cuncti pecunias in publicum conferatis, si multis opus est, multas, sin paucis paucas, Enimuero pecunijs opus est, opus inq; est pecunijs, sine quibus nihil oportunum effici potest. Commemorant alij etiam alias comparandæ pecuniæ rationes, ex quibus eam deligite quam uobis conducere existimetis, atq; dum commodum est rem aggredimini. Sed est æquum consyderare rationeq́; colligere, quo in statu res Philippi hoc tempore uersentur. Nam neq; ut uel uidentur.

uel quispiam æstimaret, qui eas parum diligenter inspexisset, satis belle se habent, neque eo pacto, quo se haberent, si optimo in statu essent. Nunquam sane arma mouisset Philippus, *si manum sibi conserendam putasset. Sed ut initio, ita deinceps facile omnes, prosperosque rerum euentus sperauit.* At *ea deceptus est opinione.* Quod *quom præter expectationem primum acciderit, ualde ipsum perturbat, non mediocremque eius animo sollicitudinem affert.* Accedunt res Thessalorum, *quæ quom semper infidæ omnibus natura fuerint maxime ueluti erant, nunc etiam isti sunt.* Nam pagasas *ab eo repetere decreuisse dicuntur,* & Magnesiam *mœnibus cingi probibuerunt.* Equidem *ex quibusdam audiui eos non amplius permissuros ut uel portorii, uel fori redditus percipiat: quod scilicet ex iis remp.* Thessalorum *administrari oporteat, non* Philippo *aliquid prouenire.* Quibus *pecuniis si priuatus fuerit in maximam profecto alendi exercitus difficultatem adducetur.* Denique Pæones & Illyrici, *ac omnes alii eiuscemodi homines suis legibus uti, in libertate uiuere libentius quam seruire uelle existimandi sunt, quippe qui nunquam alteri parere consueuerunt.* Ac *ille quidem, ut aiunt, ualde contumeliosus est, quod sane minime mirandum uidetur:* Nam *feliciter agere præter meritum, insaniendi causam dementibus præbet.* Quamobrem *partas opes tueri, quam initio eas quærere plerunque difficilius iudicatur.* Vestræ *igitur partes sunt* Athenienses, *has temporum illius difficultates, uestram ducere occasionem, statimque rem*

suscipere, & legatos mittendo, quo mittendi sunt, & in militiam exeundo, & alios omnes hortando. Illud queso animis uestris parumque concipite si Philippus talem aduersus nos occasionem arripiat iuxtaque fines uestros bellum geratur, qua tandem cum alacritate eum huc impetum facturum putatis. At nos non pudet, & quae pateremini si ille posset eadem, quom facultas sit, inferre non audebitis. Neque nos lateat Athenienses, uobis hodie statuendum esse, utrum illic uos, an ille hic bellū gesturus sit si enim res Olynthiorum resistent, uos illic belligerabitis, & illius agrum damno afficietis, simul agri uestri fructus secure percipietis, At si Philippus regionem illam occupauerit, quis eum tandem, quo minus huc perueniat, arcebit? Thebani? At quod nolim nimis acerbe dictum uideri, una etiam ipsi paratissime irrumpet. Phocenses? scilicet qui se domi tueri nequeunt, nisi uos, aliusúe opituletur. At inquies, nolet fortasse, Absurdissimum sanè fuerit, si quae, quamuis amentiae arguatur, tamen iactare non desistit, ea ipsa quom domum possit, efficere nolit. Porró quantum intersit bellum ne hic, an illic geratur, equidem nec uerbis opus esse arbitror: Nam si triginta dūtaxat diebus uos in castris morari necesse fuerit, & quaecunque ad usū exercitus necessaria sunt ex agro uestro percipere, nullo inque prorsus hoste in agro uersante, plus sanè detrimenti aegrorū dominos indecapturos existimo, quam omnia illa essent, quae in superioris belli apparatū cōsumpta fuissent. Quod si bellū aliquod huc ingruerit, quanta uos obsecro ia-

flura res uestras affectũ iri putatis? Accedit cõtumelia, & rei turpitudo, q̃ nemo sapiens ullo dãno leuiorem duxerit. Itaq́ his omnibus cõsyderatis cuncti opitulari & totã belli molẽ illuc cõuertere debent, locupletiores ut pro multis, quæ recte possident. paucis erogatis reliquis libere & securius fruantur, iuuenes uerò, ut rei militaris disciplina in Philippi agro eruditi ad rẽ suã familiarẽ incolumen tutandã formi dolosi custodes efficiantur. Deniq; oratores, ut rerũ à se gestarũ rationes facilius reddere possint. Qualis etenim fuerit rerũ uestrarũ conditio, tales in eos iudices futuri estis. Omnium uero gratiam, uobis bene & feliciter euenire opto.

HOc est inclyti Italiæ Principes sũmi illius, ac sapientissimi uiri Demosthenis consiliũ, non alienũ à nostro, hæc illius sñtia q̃ simillima nostræ, Hæc Atheniensibus solum aduersus Philippum Macædonem, sed omnibus Italiæ populis, sed uniuersis Christianis aduersus Turcorum Tyramnum, nostræ relligionis truculentissimũ hostẽ prædicere hæc proponereq́ uidetur. Conditioni præsentis temporis, quæ loquitur, accommodata sunt omnia, & ad hunc quem cernimus rerum statũ mirifice quadrant. Sequamur igitur tanti uiri consiliũ, qui cũ in omni doctrinæ genere, tũ uel maximæ in ciuilis disciplinæ scientia & fuit cõmunis hostis excidiũ insurgamus. Cõe existimemus imminere pericu

lū, cōmune bellū aggrediamur non ignaue, non lente, non parce, non ut fieri quom de re aliena certatur, consueuit, quēadmodū hactenus factum est, sed fortiter, sed celeriter, sed liberaliter, sed ut fieri in proprio discrimine mos est. Tantum quisq; in hac re conferat, Principes Christiani quantum pro salute imperij sui, quotiens res exegit, non dubitauit effundere, & quantum diligenti ratione habita, uniuscuiusq; uires & facultates patiuntur. Non unius, alterius uè hoc opus est. Hostem habemus fortissimum, potentissimum, acerrimum, ceruicibus uestris imminentem. Satis superq; negotij omnibus simul erit. Sed nec exteræ Christianorum gentes nobis deerunt, dum nos uiderint nobis ipsis non deesse. Aderunt, fauebunt, suppetias ferent. Neq; nos deseret Saluator noster Christus Iesus, sed audiet nos atq; exaudiet, modo nos uiderit digne ea, quæ decent, facientes, opem suam implorare. Nam ut præclare alibi. Demosthenes inquit, non modo Deus, sed ne amicus quidem rogandus est, ut dormitanti cuiquam, aut desidi præsidio sit. Enimuerò si hæc, quæ diximus, faciemus, non modo tutari, quæ supersunt, sed etiam quæ perdita sunt recuperare cælesti præsidio poterimus. Alioquin magno discrimini res Italicas exponemus. Et ut cum ea disiunctiua orationem terminem, qua superioribus diebus, audita tum primum Chalcidis obsidione in pontificio senatu usus fui, ut omnis Italia, cōpositis, ac pacatis rebus, & omni simultate deposita, omniū uiribus in unū collatis, Deo Opt. max.

Duce, Turcorum uires conteret, atq; infringet, aut si quod duo de uiginti iam annis post Bizantij excidium experti sumus, inanibus dumtaxat uerbis, ac uanis pollicitationibus uacabimus, breui tempore uniuersa Italia, sed compesco labellum, nec id exprimam, quod auditu quoq; dirum, atq; horribile est.

Quare ut grauissima declinemus pericula, atq; optatam uictoriam consequamur, uos omnes Principes, populiq; Christiani, ut omni ad id studio incumbatis, quantis maximis possum pracibus, oro, atq; obtestor.

Lector iudicium meum requiris.
Hic Demosthene non minor, Latinis
Haud est inferior, Quid ipse? Quod tu.
Viuat Nestoreos dies, rogamus.

Romæ Apud Antonium Bladum.
M.D.XXXVII

